

Pattintott kövek

Születésnap i beszélgetés a 80 éves Lőrincz György íróval

SZÉKELY FERENC: *Kedves Gyurka, bocsáss meg, hogy tegezek, jövőre lesz hatvan éve, hogy megismerkedtünk a Hargita lábánál fekvő Ivóban (Zeteleka község), ahol te helyettes tanárként működtél az I–VIII. osztályos iskola gimnáziumi tagozatán, mi pedig – székelyudvarhelyi középiskolások – az ívói székely lányokat táncoltattuk egy őszi szüreti bál alkalmával. Te felügyelted az iskolások „helyes” viselkedését... Milyen évek voltak azok, hogyan emlékszel vissza?*

LŐRINCZ GYÖRGY: Még kérded? Életem legszebb évei voltak! Én egy évvel korábban szereltem le, húsz éves voltam, tizennyolcadik évemet Jászvárosban, Moldva legszebb városában töltöttem be, ott nagykorúsítottak. Ívó egyébként a világ egyik legszebb, legcsodálatosabb s egyben legszegényebb helye volt akkor, a dombhátak, völgyek, patakok ölen nyújtózó tájban egymástól kilométerekre szétszórt házaival. Ma rá se lehet ismerni! A székelyudvarhelyiek nyári nyaraló, pihenőhelye lett. Ezt meghatározta a táj szépsége és a Madarasi Hargitára vezető út is. Kiepült, tele van szebbnél szebb nyaralóházakkal, de akkor csak az iskola és az üzlet körül volt egy kis falumag. Az özek, szarvasok bejártak az iskola melletti patakra inni. Ősszel magasan, nagyon magasan volt az ég, teleszórva kéken ragyogó sűrű csillagokkal, a holdfényben megnyúltak a fák árnyai, s ha ilyenkor kószálni mentünk, puha, harmatos levélszőnyeg simult talpunkhoz. Egyszóval: az élet nyomorúsága ellenére, a táj egy csoda volt. És ami a legfontosabb: Ivóban ismertem meg a feleségemet, és itt írtam meg első újságcikkemet: *Kutyák és emberek* címmel. Az történt, hogy családlátogatásra mentünk, s nem tudtuk, hogy a tanyasiak sosem szólnak rá támadó kutyáikra; az volt az érzésünk, hogy élve nem szabadulunk meg a ránk rontó ebektől. Miközben persze a gazda az ablakhoz lapulva figyelt, hogy mikor kell mégis közbeavatkoznia, rászólnia a kutyáira... Viszont itt tanultam meg a közösségért élni és dolgozni. Olyan szegénység volt, ami ma elképzelhetetlen! Télen a nagy hó miatt, hogy ne menjen be a hó a csizmába, a lábszár felső felén átkötött gumicsizmában járt a tanya apraja nagyja. Ráadásul, hogy a gyermekek a nagy hó ellenére mégis tudjanak iskolába járni, a tanya minden irányából a szülők sorra, egy vastag, két-három méter hosszú, 30-40 centiméter átmérőjű, ló vontatta farönkkel húztak ösvényt a hóban...

– Mit lehetett tenni ebben az áldatlan állapotban?

– Itt tanultam meg, hogy mit jelent a nincstelen szegénység, mit jelent szegénynek lenni... A második tanévben ösztöndíjat jártam ki a megyei tanfelügyelőségénél – addig az Udvarhely környéki tanyák lakói nem is tudtak arról, hogy létezik *szegénységi ösztöndíj* –, és mielőtt eljöttem, a tanya lakóival közösen jártuk ki azt, hogy indítson járatot a székelyudvarhelyi autószállítási vállalat. Két hónapig a tanya lakói beosztották a másnap utazókat, mert először csak *próbajáratot* indítottak. Ez óriási vívmány volt a tanyai élet minőségében! Addig, ha a városba vagy Zetelakára kellett menni, ha nem jött egy-egy rönkszállító autó, le kellett gyalogolni a Székelyudvarhelyt Gyergyószentmiklóssal összekötő, öt kilométerre lévő műútig, s ott várakozni egy-egy érkező szekérré, autóra. Ráadásul a tanyán akkor még sem templom, sem temető nem volt. Ha valaki meghalt, hosszú szekérsor indult Zetelakára; az első szekéren vitték a halottat és a keresztfát, a többi szekéren ültek a temetésre induló tanyasiak. De ezzel együtt is szép volt az ottlétünk! Fialok voltunk; egy tanító házaspár kivételével, hét lány és egy fiú – vagyis én – volt a tanári kar, akik mindent szépek láttak.

– Azokban az években Sütő András a szomszédos Síkaszón építtetett pihenő- és alkotó házat, oda járt ki alkotni, pihenni, találkozni a természet szépségeivel, ott születtek jelentős műveinek egy része. Hogyan emlékszel Sütőre, milyen kapcsolatot ápoltal vele?

– Élete utolsó éveire tiszteletreméltó, kivételes jó kapcsolat alakult ki közöttünk. S hogy egy kicsit dicsekedjem is – bár akkor voltam először Sütő Andrásnál – elmondhatom: az *Advent a Hargitán* bemutatóját¹ hatan együtt hallgattuk a Kossuth Rádióban egy üveg vörös bor mellett. Pontosabban öten, mert a feleségem a *Tiszatáj* folyóiratot olvasta. Abban jelent meg ugyanis először a dráma. Az történt, hogy egyik családi barátunk, Bartók Lajos, aki akkor a székelyudvarhelyi építészeti vállalat igazgatója volt – most Mórahalmon él – korábban megígérte: egy alkalommal elvisz hozzám. És aznap délután ránk szólt: itt az alkalom! De nem mondta el, hogy milyen alkalom... Csak, amikor megérkeztünk, akkor mondta, miért jövünk. – Ma este lesz az *Advent a Hargitán* bemutatója, és ne maradjanak magukra... „És ha nem férünk be a házba, olyan sokan leszünk?...” – kérdeztem én. „Akkor megfordulunk és hazajövünk.” Ketten voltak a lakásban: Éva néni és Andris bácsi. Hát nem mondom el, milyen volt hallgatni azt a csodát, persze azokkal a jeles színészekkel, akik akkor játszottak.

– Mikor kerültél közelebb a kultúravezetéshez?

– 1990 második felében kerültem a Hargita Megyei Művelődési és Vallásügyi Igazgatóságra, mint Udvarhelyszéki művelődési tanácsos. A „munkahelyem” úgyszólván Csíkszeredában volt, a munkám Székelyudvarhelyen és környékén; Szentegyházától Székelykeresztúrig, valamint el egészen Parajdig. Szerencsémre, a székelyudvarhelyi polgármesterek – Ferenczy Ferenc, Szász Jenő, akikkel, tökéletesen együtt tudtunk dolgozni – biztosítottak egy irodát a polgármesteri hivatal épületében.

1 A premier 1986. január 2-án volt a Nemzeti Színházban, Sík Ferenc rendezésében.

– Székelyudvarhely ma is a legmagyarabb székely anyaváros Erdélyben, amely több mint 700 éve őrzi a székely kultúra anyagi és szellemi gyöngyszemeit. Hogyan kezdődött ennek a felbecsülhetetlen kincsnek az új értékrendbe való besorolása? Voltak kezdeti nehézségek, amiket le kellett küzdeni?

– A kérdéssre a válasz: a pénzügyi gondokon túl, nem kellett semmit leküzdeni. Csak ötlet és elképzelés kellett. Ekkor már mindenki ismert engem; 1980-ban megjelent a szociográfiai riportokat tartalmazó első könyvem, *Amíg csak él az ember*, ebből már látták, hogyan gondolkodom... Abban az időben az volt a jelszó: mindent szabad, ami addig tiltott volt. És mindenki így állt a feladatokhoz. Meg kell valósítani mindent – ez volt a szlogen –, mert nem lehet tudni milyen világ jön, és a szabadság lehetősége meddig tart... Azt kell mondanom, hogy az emberek megtájosodtak. Mindenki ötletelt. Mindenki akart valamit. Egy adott pillanatban a városban négy felnőtt dalárda volt. De nemcsak Székelyudvarhely, Székelykeresztúr, Szentegyháza, a nagyobb községek is így álltak a feladatokhoz. A községek vezetőinek az volt az első dolguk, hogy a két világháború korábbi elesettjeinek – ahol még nem volt – állítsanak méltó emlékművet. Szép, impozáns, azt is mondhatnám, méltóságteljes emlékművek jöttek létre Zetelakán, Szentegyházán, Máréfalván és sok más településen. Mindenki igyekezett megvalósítani, ami a kommunizmus évei alatt tiltott volt. És itt nemcsak a hivatalos kulturális intézmények törekvéseiről beszélek, hanem alapítványok, egyesületek, magánemberek törekvéseiről is. Olyannyira „elkeltek”

a helyek, hogy ma Székelyudvarhelyen már nem lehet találni méltó helyet egy-egy jelentősebb személyiség, például Farkas Árpád (1944–2021) szobrának. Minden iskola, intézmény szobrot akart állítani az egykor élt alapítóinak, az ott végzett legjelentősebb személyiségeknek. Akkor vette fel a Tamási Áron Líceum Tamási nevét, a Tanítóképző Benedek Elek nevét, a mezőgazdasági líceumot elnevezték Eötvös Józsefnek. Persze a névadást hatalmas viták előzték meg, csak úgy röpködtek a nevek hónapokon át egy-egy intézményben.

Székelyudvarhely polgármesteri hivatala legelőször Orbán Balázsnak akart szobrot állítani, mert ez volt a város legnagyobb adóssága. Nem emlétek senkit kezdeményezőként, hisz egy-egy szobrot, emléktáblát stb. nem lehet például a polgármester, az intézmény, és a különböző egyházvezetők nélkül megvalósítani. Ekkor a város polgármestere Ferenczy Ferenc volt. Addig a pillanatig háromszor is próbálkoztak, de nem sikerült. A város a hír hallatára felbolydult, ahogy itt mondták: hangyabollyá vált. Részben: hova kell/lehet állítani, részben: hogyan kell kinéznie, milyen legyen a „ruházata”. És óriási volt az adakozó kedv, nemcsak a városlakók részéről, az akkor már jelentkező testvérvárosok részéről is. És nemcsak Magyarországról! Az Illyés és a Lakitelep Alapítvány, Pomogáts Béla és Lezsák Sándor pénzügyi támogatásával indult a kezdeményezés. Magyarországi városok, de magánszemélyek is küldtek adományokat. Ebből nem maradt ki sem Svájc, sem Svédország.

- *Hogyan emlékszel az Orbán Balázs-szobor avatására?*

- 1995. február 4-re, az avató ünnepségre, Székelyudvarhely municipium önkormányzata egy rövid, a szobor állítását bemutató fényképes kiadványban számolt be az adományozók nevééről, az adományok összegéről, és a korábbi próbálkozásokról. A Hunyadi László marosvásárhelyi szobrászművész által készített Orbán Balázs-szobor felállításával azonban nem csitult továbbra sem a szoborállító kedv. Mivel a reformáció csak udvarhelyig ért el, Udvarhelyen nem kevesebb mint öt hivatalos egyházközösség volt. A későbbi Haáz Rezső Múzeum, és a Művelődési Ház mellett, volt öt jelentős középiskolája is. O. B. egészalakos szobrát követte Erdély egyik legnagyobb katolikus püspökének, Márton Áronnak a mellszobra, amely a Szent Miklós hegyi katolikus templomhoz vezető lépcsősornál kapott helyet. Ezzel megelőztük a csíkiakat is: ti. Márton Áron Csíkszentdomokoson született. Az avatóünnepség, az elképzelthez mérten, szerény lett, mert a gyulafehérvári püspökségről „ránk szóltak”, pontosabban főtisztelendő Kovács Sándorra, aki később kanonokként Kolozsváron tevékenykedett, hogy legyen mérték a szoboravatási ceremóniával, ne legyen sértődés a csíkiak részéről. A Csíki-medence, Udvarhelyszékkal ellentétben, teljesen katolikus volt.

- *Hogyan tovább?*

- Az események hirtelen felgyorsultak. A múzeum, amely Zepeczánér Jenő vezetésével a kezdetekben Erdély egyik leggyorsabban szerveződő, szervező múzeuma lett, kezdeményezte a múzeumalapító Haáz Rezső nevének felvételét, és egy emléktábla avatását. Katona Ádám, az Orbán Balázs Alapítvány elnöke

Szabó Dezső emléktábláját készítette el. Az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány (EMIA) Csanády Györgynek, a székely himnusz költőjének az emléktábláját avatta fel egykori szülőházán. A megemlékező avatóbeszédet Pomogáts Béla irodalomtörténész tartotta. A múzeum Székelyudvarhely legjelentősebb költőjének, Tompa Lászlónak avatott emléktáblát a Székelytámadt vár tövében lévő lakóházára, az avatóbeszédet Sütő András tartotta. A város lázban égett, és ez a cselekvő indulat Szász Jenő polgármestersége alatt is folytatódott. A Küküllő Szálloda előtti kis téren a magyarországi képzőművészek adományaiból létrejött a később Szoborparkként elhíresült Kis park – a magyarság és a székelység legjelentősebb királyainak és fejedelmeinek a mellszobraival. Ez teljesen a Szász Jenő kezdeményezése és megvalósítása volt. A magyarországi kirándulók, akik lelkük szerint Magyarországon szerették volna látni ezeket a szobrokat, de valamilyen okból nem lehetett létrehozni, és a park melletti szállodában szállnak meg, először mindig ott álltak/állnak meg, ahogy beérkeztek Székelyudvarhelyre. A szobrok nagy része, de többnyire mindenik, egész nyáron babér- és virágkoszorúkkal vagy élővirágokkal a nyakukban díszlenek. Nem folytatom! Később persze, bekövetkezett az, ami nagyon sokszor megtörténik – valószínű máshol is –, hogy olyanok is magukénak vallják a kezdeményezést, akik csak az avatáson látták a megvalósult ötletet. Őszintén szólva: ki nem szeretett volna a valaha élt városiak közül szobrot állítani például Orbán Baláznak, a „legnagyobb székelynek” vagy Csanády Györgynek, a székely himnusz szerzőjének?

– *Milyen volt a kapcsolat Sütő András és a városvezetés között?*

– El kell mondanom, hogy Ferenczy Ferenc polgármester kezdeményezésére a város Sütő András síkaszozi házának bejárat mögötti patak túloldalán, székelykaput állított. Szerénytelen leszek: az avatóbeszédet én mondtam. 2010. november 30-án, négy évvel az író halála után, a család kezdeményezésére, egy kerámiából készült emléklapoktet helyeztünk el a ház falára, amit megáldott a zetelaki plébános, a korondi unitárius lelkész és a szászrégeni Demeter József református lelkész, rokon. Előadásom címe ez volt: *Úgy cselekedjünk, hogy megmaradjunk*. Itt említem meg, hogy a forradalom utáni első magyarországi székelykaput is, a békéscsabait, ahogy később a badeni (Ausztria) székelykaput is Székelyudvarhely állíttatta. Úgyszólván: jutalomként, mert mindkét település '89 decemberében, vagy rögtön január első napjaiban, egy-egy szállítmány ajándékkal lepte meg a várost. Persze meggondolatlanok voltunk, mert csak később jöttünk rá, hogy milyen gondot okoztunk a két településnek. Hogy miért, nem magyarázom. Ezzel rá is zúdítottuk a magyarországiakra azt a máig sem lanakadó „cunamit”, vagyis a székelykapu állítási lázat, amelynek látványa ma is látható nem egy magyarországi településen...

– *Hogyan emlékszel a székelyudvarhelyi Sütő-szobor avatására?*

– Ez 2013-ban történt, amikor Ferenczy Ferenc újabb kezdeményezésére, az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány (melynek közel húsz évig voltam az elnöke), és a Sütő András Baráti Egyesület, a már Tomcsa Sándor nevét viselő

művelődési ház előterében fölállítottuk Sütő András első mellszobrát² Erdélyben. Az épület baloldalán (szemből nézve) van a névadó Tomcsa Sándor szobra, jobb oldalt Sütő András. Két óriási szellemi egyéniség! Az avatóbeszédet a Pécsi Györgyivel ebből a célból meghívott Fekete György államtitkár tartotta. Ekkor jelent meg egy Sütő András munkásságát bemutató füzet, amelybe az EMIA kurátorai: Kántor Lajos, Gálfalvi Zsolt, Gálfalvi György stb. mellett a legjelentősebb magyarországi kritikusok, irodalomtörténészek írtak. Többek közt: Pomogáts Béla, Cs. Nagy Ibolya, Pécsi Györgyi, Ködöböcz Gábor, Szakolczay Lajos, Márkus Béla, Berta Zoltán, Ugrin Aranka. Szintén ide köthető, hogy aznap került bemutatásra Székelyudvarhelyen a *Sápadt fényben gyertya ég. Naplójegyzetek Sütő András utolsó éveiről* című kötet is.³ Persze ne feledkezzünk meg a szobor alkotójáról, Zavaczkó Walter fiatal székelyudvarhelyi szobrászművészről sem, akinek szobrai mára jelentős helyet foglalnak el Erdély történelmi örökségében.

– *Székelyudvarhely mindig is a magyar színházművészet városa volt; milyen darabok kerültek színre a Tomcsa Sándor Színházban, mennyire sikerült „megmutatni” az idősebb és újabb nemzedéknek Erdély Thália-értékeit, múltját és jelenét?*

– Maradjunk csak az időrendnél! A színháznak előbb meg kellett alakulnia. Tény, 1989 előtt, a három legjelentősebb Hargita megyei városból, csak Székelyudvarhelynek volt hosszú évtizedekre visszanyúló színháza. Ez volt a Népszínház. Jelentős népművelők játszottak benne. De Csíkszeredában nem volt semmilyen színházi kezdeményezés. És egy nap arra ébredtünk, hogy megalakult a gyergyószentmiklósi Figura, majd a Csíkszeredai Játékszín. Számunkra ez nagy szégyen volt, de valójában politikai csatározások akadályozták az alakulást. Ekkor már Szász Jenő volt a polgármester, s az RMDSZ minden kezdeményezést leszavazott. Végül hosszantartó viták, egyeztetések révén a „jobb oldal” elérte, hogy megszületett a politikai döntés. Ekkor már 1998-at írtunk. A székelyudvarhelyi színház lett Erdély nyolcadik magyar nyelvű színháza. Vele egyszerre alakult az udvarhelyi Táncszínház is. A későbbi Tomcsa Sándor Színház bemutató előadása Móricz Zsigmond *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* című darabja volt Horváth Károly zenei és Merő Béla színházi rendezésében, jeles magyarországi színészek részvételével. Ahogy itt mondanák: az emberek taposták le egymást a jegyekért. Nagyon nagy siker volt. Ami pedig kivételes jelentőségű, hogy a színház azóta is – a nehézségek ellenére – működik.

– *Mi a helyzet a helyi filharmóniával?*

– Udvarhely volt az egyetlen helység '89 előtt, ahol a Marosvásárhelyi Filharmónia bérleti előadásokat hirdetett. És volt közönség! Mivel már korábban létrejött a Palló Imre zene- és képzőművészeti líceum, és az kitűnően működött, a tanítványai az ország és Magyarország különböző zeneművészeti egyetemein végeztek, Bodurján János igazgató kezdeményezte az udvarhelyi filharmónia

2 Magyarországon legelőször Sopronban volt Sütő-szoborállítás 2011. szeptember 30-án, Bocskay Vince alkotása.

3 A kötet szerzője Székely Ferenc. Garabontzia Kiadó, 2013, Mv.

létrehozását. A kezdeményezést később a szintén zenetanár fia, Bodurian Aram és lánya, Bodurian Ágota valósította meg – persze a polgármesteri hivatal támogatásával. Bodurian Aram lett az újonnan alakult filharmónia igazgatója, a művészeti titkár pedig Bodurian Ágota.

– *Beszéljünk írói pályádról. Melyek voltak az első próbálkozások?*

– Nálam úgy tűnik minden fordítva működött. Már említettem a *Kutyák és emberek* című jegyzetemet. Nem szeretnék nagy szavakat használni, hisz végül is ez csak egy újságcikk volt, de olyan volt akkor, mint egy pattintott kő. Nagyot szólt! Mindenki felfigyelt rám. Még a feleségem is! Ezt követte rögtön az első novella megírása. Fogadtam a feleségemmel, hogy olyan novellát írok, amelyet még az *Utunk* is közölni fog... *Tanyai halál* címmel egy megtörtént tanyai történetet írtam meg, ahol a kilenc gyermekét egyedül felnevelő anya olyan magányosan halt meg, hogy a halála pillanatában nem volt senki mellette. A patakra indult vízért a téli havazásban, visszafele elcsúszott a hóban, elesett, két nap múlva találtak rá. De a legszomorúbb, legtragikusabb az volt az egészben, hogy tavasszal, miközben az egyik lánya meg akarta mutatni a testvérének, hogy hol történt a halál, miközben mutatta, váratlanul valami megcsillant a napfényben: megdöbbenve fedezték fel édesanyjuk fogsorát a sarjadó fűben. Az, hogy ilyesmi megtörténhet – egyedüli gyermek voltam a családban –, annyira megdöbbenett, fölka-vart, hogy csak le kellett üljek az asztalhoz, és jöttek a sorok... A harmadik írásom, az *Azon az estén* már a *Korunkban* jelent meg.

– *Valakitől jött biztatás?*

– Akkor még nem. El kell mondanom, hogy magányos író voltam, soha nem dolgoztam szerkesztőségekben, az írás mellett mindig volt munkahelyem, írni csak délután vagy éjszaka írtam. Nem voltam soha „hivatásos író”. 1973-tól a Székelyudvarhelyi Gábor Áron Gépgyárban dolgoztam ’89 decemberéig, nyolcórás munkaidőben, termékkövető technikusként, ’90 után pedig – mint mondtam – a művelődési életben tevékenykedtem 2011-es nyugdíjazásomig. Visszatérve az első novella megírására, be kell vallanom: volt bennem egy kicsi huncutság is... Mert a novellát elküldtem „földimnek”, vagyis a homorodalmási születésű Szabó Gyulának. Ő akkor az *Utunk*nál dolgozott. Kézzel, kockás füzetlapokra volt írva; még most is csodálkozom, hogy volt türelme, hogy elolvassa. De elolvasta! És jött a levél! Nézd, nem szeretnék nagyot mondani, de az a levél olyan volt számomra, mint amikor a nyári viharban hirtelen meghasad és eldördül az ég... Ha jól emlékszem, Vári Attilával, Váradi B. Lászlóval s talán Szávai Gézával indultunk 1969-ben, az *Utunk* karácsonyi ünnepi lapszámában. A dátumban nem vagyok biztos, de a novella címe ez volt: *Tanyai halál*.

– *Hogyan fogadták indulásod az olvasók, ismerősök, barátok?*

– Nem tudom, hogy tudtak-e róla a feleségem és a szüleim kivételével... Én nem is csináltam nagy hírverést, mert nem volt biztos a folytatás. Annyi történt, hogy rögtön *A kutyák és emberek* című írásom után megkeresett a *Brassói Lapok* főszerkesztője, Gellérd Lajos, és lakást ajánlott fel, a feleségemnek pedig munka-

helyet az ottani tanügyben, pártfőiskola elvégzésének a lehetőségét nekem – egyébként még kétszer később is megkeresett –, de nem vállaltam. Már mondtam, egyedüli gyermek voltam, nem akartam messzire kerülni a szüleimtől.

– *Honnan merítetted a témát?*

– Földműves családból származtam, akinek a tematikáján már akkor rég túllépett az idő. Tamási, Móricz, Németh László stb. már rég megírt mindent, amit megírhattak, ráadásul az én szülőfalumban még kollektív, vagyis közös gazdaság sem volt, mint más helységekből, a sajátos problémákkal. Egyetlen adott téma, amiről a kezdetekben úgymond írhattam, az örökös báli verekedések voltak, amelyek nem egyszer halállal végződtek. De hát ez sem volt új a magyar irodalomban! Talán ezért is kezdett el foglalkoztatni a szociográfiai riport. Beke György, Gálfalvi György ekkor írták a magyarság sorsát bemutató jelentős könyveiket, egyébként alig tudtunk valamit a dél-erdélyi vagy észak-erdélyi magyarságról; minden jelentősebb értelmiségi családban ott sorakoztak ezek a könyvek. Óriási visszhangja volt egy-egy új tájegység bemutatásának. Nos, ekkor kezdtem el szociográfiai riportokat írni. Hatottak rám a magyarországi ilyen jellegű könyvek is, régiek és újak, Illyés Gyula, Fülep Lajosnak az egykéről írt írásai, a pusztuló magyarság. Teljesen rendszertelenül olvastam Veress Péter, Végh Antal stb. műveit, amit csak el lehetett érni. Utazni nem tudtam, ezért elkezdtem az öngyilkosságról, cigányságról, munkahelyi betegségekről és az egykézéről írni. És persze: a szülőfaluról, a székelyföldi tanya-világról, a székelyföldi vasiparról. Végül, mint már említettem, nem karcolatokkal, novellákkal, elbeszélésekkel indultam, ahogy illett volna, és ezzel be is skatulyáztam magam.

– *Mivel indultál?*

– Első könyvem, *Amíg csak él az ember* 1980-ban jelent meg a Kriterion könyvkiadó Forrás sorozatában, '83-ban *A hallgatás csöndje* című első novelláskötet (Kriterion), '87-ben *A harmadik ház* című novelláskötet (Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár). Ettől a pillanattól '89-ig, bár minden évben benne voltam a Kriterion kiadói tervében, nem jelent meg semmi. 1992-ben egy kisebb füzet jelent meg az öregekről: *Kiment a fény a szememből* címmel a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Kiadónál, amelyben a magukra maradt, vagy öregek otthonába száműzött idősekről írtam. Rá három évre, 1995-ben egy novellaválogatás jelent meg a csíkszeredai Pallas-Akadémia Kiadónál *Bukás* címmel. Itt jegyzem meg, hogy ez már nagy siker volt, úgyszólván: „helyére kerültek” a dolgok. 1996-ban jött a *Feketében* című kötetem (Erdélyi Gondolat), amelyben az előbb említett *Kiment a fény a szememből* című riport mellett szerepelt egy hosszabb riport a székelykeresztúri gyermekotthonról és a negyvenes évek végi oroszhegyi rendszerellenes szervezkedésről *Rejtekhely* címmel. Hogy ne feledkezzenek meg róla: *Az áruló* címmel egy hosszabb riport is, a Bajcsy Zsillinszky-féle összeesküvést eláruló, Homoródszentmártonban, majd Székelykeresztúron rejtőzködő, majd elfogott és a magyar államnak kiadott és kivégzett Mikulich Tiborról. Ezután már hosszú ideig egyetlen esszé és a volt udvarhelyszéki kulácsorsót bemutató

Zajlásban című kötet jelent meg 1998-ban, valamint egy riportregény *Áldozatok* címmel, 2000-ben. Ez utóbbi a magyarországi vendégmunkássorsról szól. Itt el kell mondanom, hogy a fenti könyvek mind-mind Székelyudvarhelyen jelentek meg, ami meghatározta sorsukat...

- Mi következett?

- Rögtön az *Áldozatok* után megjelent két novellás és elbeszéléskötetem. Megjegyzem: talán egy kissé túlzás kötetnek nevezni őket, mert csak 150 oldalas kis könyvekről van szó. Az *elvezített sziget* a csíkszeredai Neptun kiadónál jelent meg 2001-ben, *A Sóvárgás* 2006-ban (Pallas-Akadémia). Ezek a novellák a *Székelyföld* folyóiratban, valamint néhány magyarországi vidéki folyóiratban jelentek meg. 2011-ben pedig megjelent egy válogatás szintén a Pro-Print kiadónál: *Isten köve* címmel Pécsi Györgyi válogatásában és csodás utószavával.

- *Egyik legnagyobb sikerregényed a Besúgó voltam, szívem című könyved, amelyben a főszereplő – egy kisvárosi főorvos – sorstragédiáját írta meg. Milyen volt a kötet fogadtatása a kritika és a széles olvasótábor részéről?*

- A könyvön és a könyv címén, miután megjelent, sokat gondolkodtam. A nagy csendet hallgatva a könyv megjelenése körül, és utána többször feltettem magamnak a kérdést: én a kezembe vennék-e, mondjuk, egy vonaton vagy autóbuzson egy ilyen című könyvet? És rájöttem: nem és nem! Mert a könyv címét látva mindenkiben az ötlük fel: Nocsak!... Csak nem?... És azoknak is igazuk van, akik így közelítenek hozzá. Viszont a történetnek van egy újabb folytatása: a könyvet újra kiadta a Magyar Napló Kiadó szintén Bíró Gergely gondos, hogy ne mondjam alapos szerkesztésében 2024-ben. És vártam a hatást... Tizenhét év telt el a könyv első megjelenése után, és láss csodát: nem történt semmi. Újra ugyanaz a csend vette körül, mint a csíkszeredai Pro-Print kiadásában megjelent hazai, erdélyi kiadást. De egy nap váratlanul megszaporodtak a levelek a Facebook oldalamon, amelyet én évente négyszer-öttször nyitok meg. És elkezdett szólni a csendben virrasztó telefonom is. És érkeztek a kérdések, hogy hol lehet a könyvhöz hozzájutni? Megjegyzem: az új kiadásból kapott tiszteletpéldányból betettem az egyik székelyudvarhelyi üzletbe is talán 5-6 példányt, egy félév, majd egy újabb félév után egy kicsit szégyenkezve hazavittem. Kiderült: a nagy érdeklődés azért volt, mert Mező Gábor írt a Facebook oldalán a könyvemről... Ezúton is köszönöm Mező Gábor dicsérő szavait. És itt jön a sokadik meglepetés. A feleségem betegsége okán én járok az üzletbe, s a napokban váratlanul rám szóltak. A tegnap este hallgattam a Kossuth Rádióban a *Besúgó voltam, szívem* című rádiójátékot, gratulálok hozzá! – Mit? – csodálkoztam rá a beszélőre. *A besúgó voltam, szívem* című regényéből készült rádiójátékot. – Biztos ebben? – Miért? – nézett rám álmélkodva. Nem válaszoltam. Már más-kor is tapasztaltam, hogy az ilyen magányos íróembert, aki nincs benne egyetlen névsorban sem, úgy vesznek, mintha nem is létezne. Pontosabban: azt is mondhatnám semmibe sem veszik. De azért ez még nekem is sok volt. – Létezhetetlen – mondtam a csodálkozó, várakozó embernek. De nem fejeztem be a mondatot... – De hát miért? – Ez a kérdés számomra is... – mondtam, s hogy

ne kelljen tovább magyarázkodnom, sietve elköszöntem. Senki sem kért engedélyt, nem szóltak nekem, hogy a regényt rádióra alkalmazták, és folytatásokban szándékoznak közölni.

– *Mi a helyzet a Pustulás című regényeddel, amely 2004-ben megkapta az E-MIL prózadíjat?*

– Ha megengeded, kijavítalak, részben azért, mert a *Besúgó voltam, szívem* előtt már megjelent a *Pustulás* című regényem 2004 év végén, a csíkszeredai Pro-Print Kiadónál, amellyel elnyertem az E-MIL 2004-es prózadíját. Márton László, aki az azelőtti év díjazottja volt – és az előző év nyertesének döntő szava volt a díj odaítélésében –, nagyon szép és értő kritikát írt a *Krónikában* róla. Valamilyen oknál fogva azonban a könyv körül elég nagy vita alakult ki, pedig az utószót Pomogáts Béla írta hozzá, ami egyébként is hozzájárult a könyv sikeréhez. Persze ahogy lenni szokott, voltak, akik támadták, voltak, akik védtek, végül Fodor Sanyi bácsi tette fel a pontot az i-re. Írt, ha jól emlékszem, egy egész oldalas kritikát az *Utunkban*, és csend lett. A *Pustulás* egyébként példányszámában elég nagy siker lett. Ráadásul a díjátadón részt vett a Magyar Napló főszerkesztője, Oláh János és Mezey Katalin is. János már ott megkeresett, hogy kiadatná a Magyar Naplónál a könyvet. 2007-ben megjelent a Magyar Naplónál is a *Pustulás*, ami kivételes öröm volt számomra.

És most térjünk vissza a *Besúgó voltam, szívem* kérdésedre. A könyv körül idehaza olyan csend volt, mintha meg sem írtam volna. Míg Magyarországon megjelent néhány írás, ebből kettő a *Kortársban*, ha jól emlékszem, Márkus Béla írt a besúgó irodalomról egy rövidebb tanulmányt, azt is mondhatnám pár szóban: elismerően írt a könyvről. Ahogy – talán ugyanabban a lapszámában – egy átfogó kritikát Strum László is. Egyébként én nem tudtam, hogy az ilyesmit, vagyis az ismertető írást „meg kell szervezni”... Pomogáts Béla, aki kivételesen szeretett engem – lehet a naivságom okán –, két könyvemhez is ő maga ajánlotta fel, hogy utószót ír, ha akarom. A *Pustuláshoz* és a *Besúgó voltam, szívemhez*. Annyira kívül álltam a dolgokon, hogy nem értettem, miért? A fontos viszont az volt, hogy Pomogáts Béla értette!

És innen már rövidül a pálya hossza. A *Besúgó voltam, szívemet* követte a Pro-Print Kiadónál a *Szív hangjai* című regényem, ami 2014-ben megjelent a Magyar Naplónál is. Gyönyörű kicsi könyv volt. Majd a Nemzetstratégiai Intézet gondozásában 2017-ben a *Bécs fölött a Hargitát* című közel 500 oldalas nagyregény, amely Pécsi Györgyi *Soha mások ellen* című kötetében írt tanulmánya szerint – a hibái ellenére – a „főművem”. Egyébként Pécsi Györgyi volt az, aki több könyvemet is nagy szeretettel gondozta, szerkesztette. És Pomogáts Béla, Oláh János, Kántor Lajos, Gálfalvi Gyurka mellett az egyik legfőbb biztatóm, támogatóm a kezdetektől mostanáig.

– *Miről szól a Bécs fölött a Hargitát?*

– A kivándorlásról, a hazátlanság fájdmáról szól. Arról a fájdalomról, hogy minden egyes elvándorló, kivándorló gyengíti az itthon, vagyis Erdélyben maradókat. Ezt, annak ellenére is állítom, hogy az elsőszülött fiam és családja is

Magyarországon él. Ezután már csak egy, többnyire új írásokat is közlő kötetem jelent meg a Magyar Napló Kiadónál, Bíró Gergely gondos szerkesztésében: *Ma éjjel eljövök érted*, amely elnyerte A MMA Irodalmi tagozatának 2021-es Az év legjobb könyve díját.

– Szóba került az EMIA. Mit kell tudnunk az EMIA-ról?

– Az EMIA, vagyis az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány ötletgazdája Tózsér József volt, a csíkszeredai Pallas-Akadémia kiadó tulajdonosa. Tózsér, aki '89 előtt a Hargita Megyei Könyvkereskedelem igazgatója volt rögtön '89 után megismerkedett Zöld Ferencsel, a budapesti Pallas-Akadémia igazgatójával, aki támogatta Tózsér nyomdaalapító törekvéseit, s ha jól emlékszem Pallas-Akadémia Kiadó néven megjelentette néhány szerző könyvét, amelyet itt és Magyarországon is forgalmaztak. Ezek között a szerzők között én is jelen voltam az addig megjelent novelláimból *Bukás* című válogatással. A bemutatkozás Budapesten volt, még sikerünk is volt; az én könyvemet Csíki László, a nyolcvanas években kitelepedett kolozsvári író-szerkesztő mutatta be. Talán valahol a belvárosban. Az úton természetesen irodalomról volt szó, hogy mennyire nem működik semmi, ötleteltünk, mit lehetne tenni. Nekem az volt a véleményem, ide kell telepíteni a Székelyföldre az új lapokat és kiadókat, esetleg egy új irodalmi szervezet létrehozásával is. Tózsér, aki rámenős ember volt, azt mondta: akkor csináld meg! Hozz létre egy alapítványt vagy egyletet; nagyvonalúan mondta, hogy fizeti a kezdeti költségeket. Hazajöttünk, én már elfelejtkeztem a beszélgetésről is, amikor egy nap a polgármesteri hivatal telefonközpontosa rám szólt, hogy keres valaki Tózsér nevű úr Csíkszeredából. „No! – kérdezett rám – gondolkodtál-e róla?” – „Eszembe sem jutott” – mondtam. „Egy alapítvány kezdőtökéje 1 000 000 lej, én fizetem. Megíratom egy ügyvéddel a szabályzatot, azzal se kell foglalkozz. Te csak gondold végig, mit kellene bevenni, s kik legyenek a kurátorok”. „A legkönnyebb az, ha mindent beveszünk, ami elképzelhető – mondtam. Akkor nem lehet hibázni. Ráadásul a kolozsváriakat és vásárhelyieket nem lehet kihagyni. „Akkor az annyi is, mintha nem is csinálnánk semmit.” – Miért – erősködtem? – Mert mindenre rátelepszene. Nekik gyakorlatuk van, minket majd dolgoztatnak.” Így indultunk! A munkával és a dolgoztatással nem volt igazam. Az ötletre mindenki belelkesült, akiket megkerestünk, csak azt nem mértük fel, hogy pénz a Székelyföldön kevés van. Azért hívják Székelyföldnek... – mondta Tózsér. De azt rögtön el kellett ismernünk, hogy a szervezésben külön-külön is nagy tapasztalatuk volt a kolozsváriaknak, vásárhelyieknek. És bölcsességük is! Egy hét sem telt el, Tózsér újra telefonált. Holnap átjön egy ügyvéd, mert az udvarhelyi Törvényszéken kell bejegyeztetni az alapítványt, Te leszel az elnök, gondolkodj a kurátorokon. És másnap átjött Csíkszeredából egy fiatal ügyvéd – Tózsér szerint a legjobbak egyike –, és bejegyeztük az alapítványt. Azzal tévedtünk, hogy alapítványt, s nem egyletet jegyeztettünk be, mert a kolozsváriak – könnyebben is mozogtak Magyarország felé – pár év múlva átvették az irányítást. Mi maradtunk a munkával, és ők a sikerekkel. Tehát, így alakultunk meg. A fiatal ügyvéd még tanácsot is adott:

sok kuratóriumi tag nem kell, mert nagyok az utazási és szállásköltségek. A kuratóriumi tagok a következők voltak: Lőrincz György, Kántor Lajos, Gálfalvi Zsolt, Gálfalvi György, Káli Király István, Majla Sándor, Tözsér József. És megszerveztük és közel húsz évig működtettük az alapítványt. Az utolsó években Zsidó Ferencsel, a *Székelyföld* mostani főszerkesztőjével, aki később Egyed Péterrel, Fekete Vincével együtt kurátor és kitűnő fizetés nélküli munkatárs lett.

- *Milyen pályázatok voltak meghirdetve?*

- Évente hirdettünk pályázatot, többek közt kisregény, szociológia, szórvány stb. témával. Tíz, tizenöt találkoztot szerveztünk minden évben, mert akinek könyve jelent meg, mindenki el akart jönni Székelyudvarhelyre. Magyarországi folyóiratokat mutattunk be, és magyarországi szerzőket is. Rendezvényeink, az ismerkedés és kapcsolatok építéséért másfél naposak voltak, útiköltséget, étkezést, szállást, és pénzdíjat kaptak az ünnepeltek. Debüt-díjat kaptak az első kötetes írók – ez egy kezdő fizetésnek megfelelő összeg volt. Életmű díjat kaptak a 70. évet betöltő erdélyi magyar írók – ennek összegét meghatározta a pénzügyi helyzet és az ünnepeltek száma, de általában a debütdíj összegének közel a duplája volt. És Hídverő-díjat azok a jeles magyarországi személyiségek kaptak, akik írtak, és írásaikkal támogatták az erdélyi magyar irodalmat. Ez egy 15 gramm aranygyűrű volt, a belsejében az EMIA monogrammal s az évszámmal. A díjazottak közt volt, többek között, Pomogáts Béla, Görömbei András, Oláh János, Pécsi Györgyi, Mezey Katalin, Márkus Béla, Ilia Mihály, Berta Zoltán, Elek Tibor, Szakolczay Lajos, Ablonczy László, Papp Endre. Tegyem hozzá: a sorrend esetleges. És elnézést kérek, ha valakit nem említettem. Később az alapítvány Zsidó Ferenc szerkesztésében honlapot is működtetett, amelynek a megszűnés előtt irodalmi körökben már komoly visszhangja volt. Az ünnepelt szerzőket a kurátorok külön-külön bemutatták, a szerzők hozták a feleségeiket vagy férjeiket, néha még a családtagjaikat is. És végezetül itt kell elmondanom a legnagyobb sikerélményt, amit megéltem. Amikor az *Alföld*ben megláttam Görömbei András gyászjelentőjét, és a felsorolt díjak között szerepelt az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány Életmű díja is – ez volt nekem és Zsidó Ferencnek a fizetése azokra az évekre...

SZÉKELY FERENC (1951, Pusztakamarás) publicista, néprajzi író, szerkesztő (*Erdőszentgyörgyi Figyelő*). Jelenleg nyugdíjas, írásait, interjúit több erdélyi lap (*Hargita Népe, Háromszék, Népújság, Székelyföld*) szokta közölni. Legutóbbi kötete: *Kisiklott csend* (versek, Üveghegy Kiadó, 2025).